

УДК 378.096

С.А. НАХОД,

*аспірантка кафедри загальної та соціальної педагогіки
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОТИРІЧ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Статтю присвячено аналізу проблеми професійної підготовки психологів у вищих навчальних закладах України. Розглянуто фактори, які впливають на становлення особистості психолога на сучасному етапі модернізації системи вищої освіти. З'ясовано основні протиріччя в професійній підготовці психологів, систематизація яких окреслила коло актуальних питань, що потребують нагального вирішення в теорії та практиці професійної освіти.

Ключові слова: практичний психолог, професійна підготовка, вища професійна освіта, протиріччя в професійній підготовці психологів.

Актуальність проблеми. Затребуваність професії психолога в сучасній соціокультурній ситуації України є відповіддю на соціальне замовлення, пов'язане з розвитком та максимальним використанням ресурсів людини в різних сферах соціальної практики. Безліч складних проблем у різних сферах людської діяльності неможливо вирішити без залучення спеціалістів-психологів. У зв'язку з цим все більш актуальною стає проблема якості їх професійної підготовки. Організація психологічних служб не тільки в системі освіти, а і в спорті, виробництві, медицині та інших сферах вимагає створення нової системи підготовки практичних психологів.

Проблема професійної підготовки психологів гостро обговорюється як теоретиками, так і практиками. Висуваються нарікання на адресу навчальних програм, висловлюються сумніви щодо доцільності функціональних обов'язків психологів, з'ясовуються основні протиріччя в змісті діяльності практичних психологів. Однією з причин такого становища вчені вважають невизначеність у змістовій, технологічній, нормативно-правовій основі роботи психолога [6]. Крім того, існуюча система підготовки психологів переважно орієнтована на інформаційне забезпечення студентів, не достатньо озброюючи їх досвідом практичних відносин у сфері обраної професії, спілкуванні та взаємодії. Система вищої освіти повинна забезпечити соціалізацію, впевнене входження в самостійну трудову діяльність молодого спеціаліста, закласти основи побудови професійної кар'єри [3]. Для здійснення цього процесу необхідно передусім визначити існуючі основні протиріччя в професійній підготовці практичних психологів, подолання яких допоможе модифікувати систему підготовки фахівців у напрямі максимальної її відповідності соціальному замовленню.

Мета статті – з'ясування основних протиріч у професійній підготовці практичних психологів.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях професійної діяльності і підготовки практичних психологів вчені відзначають, що вимоги суспільства до підвищення ефективності професійно-психологічної підготовки майбутніх психологів не забезпечується реальним станом професійно-психологічної освіти у ВНЗ. При цьому дослідники пропонують різні засоби розвитку професіоналізму фахівців психологічного профілю (Г. Абрамова, М. Бітанова, В. Дружинін, І. Дубровіна, Р. Овчарова, А. Пріхожан, Н. Пряжніков, В. Рубцов,

Н. Самоукіна, Н. Сінягіна, Л. Фрідман та ін.) [6], наголошуючи на складності, суперечливості та специфічності цих процесів. Велика увага приділяється розвитку знань, умінь у різних видах діяльності цих спеціалістів, у меншому ступені розглядається необхідність співвідношення операційної сфери діяльності з мотиваційною (професійним змістом та цілями, ціннісними орієнтаціями, професійною культурою), що доповнює діяльність не тільки предметним, а і духовним змістом.

В останній час предметом всебічного дослідження стали різні аспекти професіоналізму психологів. Так, розвиток професійної культури психолога був об'єктом всебічного вивчення Н. Ісаєвої; динаміку ціннісних орієнтацій в процесі формування професійної позиції психолога-практика досліджували Н. Іванова, О. Ходирева; становлення професійної Я-концепції психологів на початковому етапі розглядалися О. Прокоп'євою; різним аспектам професійної самосвідомості психологів присвячено праці О. Богданової, Н. Кірт, В. Просякової; питання професійного самовизначення та самореалізації були в центрі уваги І. Ковалової, Н. Кірт, О. Богданової, І. Савенкової.

Аналіз критичних зауважень, сумнівів учених з приводу недосконалості підготовки практичних психологів дозволяє стверджувати, що невдоволеність професіоналізмом психологів у різних галузях та сферах їх діяльності багато в чому обумовлена незадовільністю вузівської освіти. У професійні підготовці психологів дослідники відзначають ряд протиріч, які впливають на її якість. Систематизація їх дозволить окреслити коло актуальних питань, які вимагають нагального вирішення в теорії та практиці професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі модернізації системи вищої професійної освіти становлення особистості психолога відбувається під впливом змін у соціально-політичному та економічному житті суспільства, до яких можна віднести такі:

– ускладнення та розвиток динаміки праці. Інтеграція науки та виробництва в постіндустріальну епоху викликала справжній переворот у техніці та технологіях. Людина все частіше має справу зі складними процесами, які потребують не стільки фізичних, скільки інтелектуальних зусиль, і в першу чергу обробка інформації та прийняття рішень;

– орієнтація на нову модель розвитку. Розгортання науково-технічної революції та властива їй інтелектуалізація праці викликали підвищений інтерес до людини як фактора економічного прогресу;

– демократизація соціального життя та освіти. Об'єктивна потреба в освічених людях викликала «кількісний вибух» в усіх типах навчальних закладів у другій половині ХХ ст.;

– кількісне зростання таких, що бажають отримати вищу освіту, викликало серйозну нестачу фінансових та матеріальних засобів для задоволення попиту на навчання в традиційних навчальних закладах. Відбувається інтенсивний пошук альтернативних шляхів освіти, створення нових типів навчальних закладів [5].

Розглянуті фактори у своїй сукупності ініціювали реорганізацію вітчизняної освітньої системи. Сьогодні відбувається впровадження в систему вищої професійної освіти багаторівневої підготовки, яка надає фахівцю мобільності та пристосованості до змінених умов життя. Крім того, затвердження в сучасній вищій професійній освіті нової особистісно-орієнтованої парадигми дозволяє приділяти особливу увагу особистісним особливостям студента в період навчання. Отже, центральною ланкою освіти стає особистісно-професійне становлення, яке в процесі навчання створює умови для реалізації людиною себе як особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності і надає їй розвитку особистісно-затребуваної професійної мобільності, закладає основу конкурентоздатності [2]. Але достатньо нова система багаторівневої підготовки психологів у вищому навчальному закладі не позбавлена низки серйозних протиріч. Перелічимо найбільш вагомі з них.

1. Між процесами інтеграції України до світового освітнього простору, стрімкого зростання професійних вимог до психолога і відсутністю концептуальних обґрунтувань щодо підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю до професійної діяльності. Процеси демократизації, соціально-економічні зміни в суспільстві, підвищений інтерес до проблем людини привели до необхідності спеціальної підготовки фахівців, здатних допомогти в ситуаціях стрімких динамічних суспільних катаклізмів. У зв'язку з цим однією з важливих проблем є вдосконалення теоретичних та методологічних основ професійного становлення психолога в системі психолого-педагогічної допомоги.

2. Між фундаментальною освітою та професійним навчанням. Орієнтація на професіоналів вузького профілю відображає рівень розуміння соціальної захищеності попереднього десятиліття. У теперішній час реально захищеною в соціальному відношенні може бути людина, яка має широку освіту, здатна гнучко перебудувати свою діяльність, орієнтуючись на потреби ринку. Вузькопрофільна підготовка в будь-якій галузі повинна поступово переходити у сферу професійної діяльності. Специфіка системи освіти повинна виявлятися у формуванні такої якості, як професійний універсалізм – здатність змінювати сфери та засоби діяльності, що приводить до необхідності підготовки компетентного спеціаліста, спроможного оперативно реагувати на якісні перетворення характеру та змісту праці.

3. Між теоретичними знаннями та уміннями їх практичного використання. У практиці професійної освіти у студентів формуються уміння діяти у відомій або дещо зміненій ситуації. Але, як показують дослідження, сучасна освіта повинна дати ті знання та уміння, сформувані ті якості особистості, що знадобляться в будь-якій сфері професійної діяльності [4]. Традиційна схема навчання, коли студентам передаються готові знання, за нових умов виявляється малоефективною, оскільки в цьому випадку отримання теоретичних знань не здійснюється одночасно з їх закріпленням і використанням у практичній діяльності. Труднощі, з якими стикаються випускники вишів, показують, що передача готових знань не сприяє їхній готовності виявляти і аналізувати проблеми, самостійно шукати шляхи вирішення. Отже, необхідний інший підхід до організації навчання у ВНЗ, щоб досягти значного підвищення професійної компетентності випускників.

4. Між особистісними уявленнями про професійно-значущі якості та реальними професійними діями. Недосконалість комплексної системи підготовки кадрів професійних психологів, відсутність у викладанні психологічних дисциплін міждисциплінарних зв'язків породжує розрізненість, блокує процеси формування у студентів цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність.

5. Між знаннями, передбаченими освітніми стандартами, та мотиваційною неготовністю студентів оцінити їх значущість для свого професійного становлення [7]. Професійна мотивація як сукупність потреб, інтересів спонукає людину до професійної діяльності, професійної самореалізації та професійного вдосконалення. Оскільки мотивація є відображенням, насамперед, внутрішніх рушійних сил індивіда, його внутрішньої особистісної структури, професійна мотивація також виступає відображенням внутрішньої структури суб'єкта професійної діяльності, його прагнення та готовності до здійснення певних вчинків на шляху до задоволення тих чи інших потреб та досягнення професійних і в цілому життєвих цілей. Формування позитивного ставлення до професії є важливим чинником підвищення навчальної успішності студентів. Але саме по собі позитивне ставлення не може мати істотного значення, якщо воно не підкріплюється компетентним уявленням про професію і погано пов'язане із способами оволодіння нею. Тільки усвідомлення відповідальності за професіональне втручання формує у майбутніх психологів потребу у самовдосконаленні професійно важливих якостей, умінні проектувати особистісну траєкторію індивідуального розвитку [8].

6. Між потребою в нових освітніх технологіях та неготовністю вищих навчальних закладів до їх використання. Широке застосування інформаційних технологій потребує від викладачів ВНЗ високого рівня особистісної підготовки, здатності компетентно використовувати їх у своїй професійній діяльності. Це дасть можливість більш глибоко і різнобічно підійти до процесу формування професійних умінь.

7. Між потребою в створенні нових ефективних методів навчання на основі новітніх технологій та відсутністю відповідного науково-педагогічного та навчально-методичного забезпечення. Суттєвою перевагою інноваційних методів навчання є великий коефіцієнт корисної дії в процесі засвоєння знань і набуття відповідних умінь і навичок. Це пояснюється тим, що студент перетворюється з об'єкта на суб'єкт навчання, тому відчуває себе активним учасником усього процесу, що і підсилює внутрішню мотивацію, яка забезпечує більшу ефективність засвоєння знань, завдяки ефекту новизни й оригінальності інноваційних методів [1].

Отже, актуальність пошуку шляхів подолання вищезазначених протиріч визначається реальною потребою виходу вищих навчальних закладів на новий рівень підготовки висококваліфікованих фахівців-психологів.

Висновки. Значущість підвищення професіоналізму практичних психологів обумовлена об'єктивними вимогами сучасної української дійсності. Перебуваючи в процесі становлення, професійна діяльність психологів потребує постійного вдосконалення. Існуюча система професійної підготовки практичних психологів у ВНЗ спрямована на формування професійно важливих якостей спеціаліста, зі структуруванням яких ототожнюється розвиток суб'єкта професійної діяльності.

На основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури та нормативних документів визначено, що на сучасному етапі розвитку системи освіти України підготовка майбутніх психологів потребує оновленої траєкторії навчання, спрямованої на підготовку висококваліфікованих фахівців. З приводу окресленої проблеми погляди вчених розділились. Одні наголошують на значущості теоретичних знань, інші визначають важливість практичної орієнтації навчання для професійного становлення психологів. Ми вважаємо, що психологічна теорія, потрапляючи у простір практики, набуває нового осмислення нового змісту. Давно відома істина про триєдність теорії, експерименту і практики зараз потужно сповістила про необхідність пропорційного співвідношення всіх трьох складових в підготовці сучасного психолога [6].

Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми, але пошук, використання і реалізація нових ідей, підходів та методів у процесі підготовки психологів у вищих навчальних закладах дозволить вирішити проблему підвищення якості освіти та забезпечить конкурентоспроможність фахівців психологічного профілю. Це вимагає переосмислення цілей і функцій психологічної освіти, завдань її окремих щаблів, аналізу, систематизації та перебудови системи навчання. Подолання вищезазначених протиріч у підготовці психологів у вищих навчальних закладах допоможе досягти головної мети сучасної системи психологічної освіти – підготовки фахівця-психолога, який опанував теоретичні знання в галузі психології та методологію їх застосування в змінених умовах розвитку суспільства, здатний поєднати досвід минулого із сьогоденням та передбачити наслідки своїх дій і ставлень до інших людей, з'ясувати причинний зв'язок спостережуваних ним явищ, самореалізуватися в складних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Ажиппо О.Ю. Інноваційні підходи в організації навчання в педагогічному вузі / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць. – Харків, 2005. – № 24. – С. 7–10.
2. Асмолов А.Г. Практическая психология и проектирование вариативного образования в России: от парадигмы конфликта к парадигме толерантности / А.Г. Асмолов // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 3–12.
3. Гончаров С.М. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у світлі Болонської декларації: документи, матеріали, факти / С.М. Гончаров. – Рівне: НУВГП, 2004. – 34 с.
4. Педагогика профессионального образования: учеб. пособие для студентов высш. пед. заведений / под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издат. центр «Академия», 2000. – С. 57–59.
5. Сергеева Л.А. Реализация контекстного подхода в процессе обучения общеобразовательным дисциплинам студентов вуза (на примере экономических специальностей): дис. ... канд. пед. наук / Сергеева Лидия Александровна: 13.00.08. – Майкоп, 2007. – 165 с.
6. Смирнов А.Н. Особенности условий подготовки практических психологов в зависимости от их профессиональной специализации: дис. ... канд. пед. наук / Смирнов Андрей Николаевич: 19.00.07. – Нижний Новгород, 2006 – 179 с.
7. Чиркова, Т. И. Приоритетные направления психологической службы вуза / Т.И. Чиркова // Материалы второй национальной научно-практической конференции «Психология образования: региональный аспект». – М., 2005. – С. 153–154.
8. Черепехіна О.А. Щодо розуміння сутності поняття «професіоналізм психолога» / О.А. Черепехіна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 55.

Статья посвящена анализу проблемы профессиональной подготовки психологов в высших учебных заведениях Украины. Рассмотрены факторы, влияющие на становление личности психолога на современном этапе модернизации системы высшего образования. Определены основные противоречия в профессиональной подготовке психологов, систематизация которых определила круг актуальных вопросов, требующих неотложного решения в теории и практике профессионального образования.

Ключевые слова: практический психолог, профессиональная подготовка, высшее профессиональное образование, противоречия в профессиональной подготовке психологов.

The article is devoted to the analysis of professional development of psychologist at Ukrainian high school issue. The factors which affect to psychologist's identity formation on the actual phase of high school system modernization are studied. The main challenges in professional training of psychologists are defined. Their systematization has drawn the scope of relevant issues which demand urgent solving in a theory and practice of professional education.

Key words: acting psychologist, professional development, high professional education, challenges of psychologist professional education.

Одержано 24.12.2013.